

Узбекова Самара Муратбековнанын 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча «Немис тилиндеги элементардык сүйлөмдөрдүн типологиясы (кыргыз тилиндеги сүйлөмдөр менен синхрондук салыштыруу)» деген темада филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына расмий оппонент катары Тургунова Гульмира Амантайовнанын

ПИКИРИ

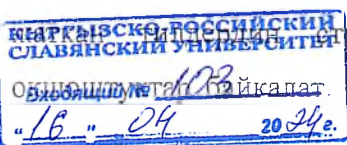
1.Изилдөөнүн актуалдуулугу. Кыргыз жана немис тилдериндеги сүйлөмдөрдүн жалпы белгилери структура жана семантикасынан байкалат. Эки тилде тең өздүк, жактуу, жаксыз, белгилүү жакту, жалпуу жактуу, ж.б. сүйлөм типтери бар. Айырмаланган өзгөчөлүктөр формалдык-структуралык катыштарда кездешет, б.а. аталган сүйлөмдөр немис жана кыргыз тилдеринде сүйлөмдөрдүн формалык түзүлүшү боюнча айырмаланат. Узбекова Самаранын изилдөөсү азыркы кыргыз жана немис тилдериндеги элементардык сүйлөм маселесине арналган. Илимий иште аталган маселе боюнча герман жана түрк тилдериндеги элементардык сүйлөмдөр маселесине арналган илимий изилдөөлөр серепке алынып, өзгөчө салыштырма аспектидеги лингвистикалык иликтөөлөр каралган.

2. Проблеманы изилдөөнүн абалы жана изилдөөнүн жаңылыктары.

Бүгүнкү күнгө чейин немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөр синхрондук жана салыштырма планда илимий иликтөөгө алына элек болчу. Немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөр салыштырма планда биринчи жолу атайын илимий изилдөөгө алынып жатат.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы катары: 1. салыштырылып жаткан тилдерде элементардык сүйлөмдөрдөгү пропозициядагы айырмачылыктардын аныкталышы; 2. тил системасынын синтаксистик деңгээлиндеги тилдик бирдик катарында сүйлөмдүн жалпы типтери жана структуралык моделдеринин көрсөтүлүшү; 3. салыштырылган тилдердин типологиялык окшоштугун жана айырмачылыгын көрсөтө турган сөздөрдүн орун тартиби моделдер алкагында каралышы; 4. элементардык сүйлөм парадигмасы деген түшүнүк иштелип, ал аркылуу кыргыз тилиндеги сүйлөм түрлөрүнүн классификациясына олуттуу тактоолорду киргизилиши эсептелет.

3.Изилдөөлөрдүн теориялык жана методологиялык жактан маанилүүлүгү. Тектеш тилдердин гана эмес тектеш эмес тилдердин структурасын салыштырууда салыштырылып

структуралык моделдердиндеги жалпы мүнөздөргө шартталган байкалат. Көптөгөн лингвистикалык дисциплиналардын ичинде салыштырма

лингвистика тил илиминде өзгөчө орунда турат. Тектештирме-салыштырма изилдөө тилдин калыптануу стадиясында чоң мааниге ээ.

4.Диссертациялык иштин практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыгын немис жана кыргыз тилдеринин синтаксистик түзүлүшүн изилдөөдө кеңири колдонсо болот. Ошону менен бирге бул изилдөө жаңы маалыматтык технологиялардын колдонмо системасын лингвистикалык жактан камсыздоо үчүн синтаксистик параметрлерин аныктоодо; немис жана кыргыз тилдеринин грамматикасы боюнча колдонмолорду түзүүдө өзгөчө мааниге ээ. Жождордо немис жана кыргыз тилдеринде атайын курстарды алып барууда теориялык жана практикалык материал катары кызмат кыла алат.

5. Изилдөөчүнүн алдыга коюлган проблеманын чечилишиндеги салымы. Диссертациянын темасына байланыштуу факты-материалдары жыйналып, аларга салыштырма планда лингвистикалык илик жүргүзүү аркылуу илимий-теориялык жыйынтыктар чыгарылды. Немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөрдүн окшош жана айырмачылыктары белгиленип, моделдери көрсөтүлүп, изилдөөдөн алынган натыйжалар, жоболор, корутундулар жана сунуштар изилдөөчүнүн жеке салымы болуп саналат.

6. Эксперименталдык жана көргөзмө материалдары. Диссертациялык иштин эксперименталдык жагы немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөр боюнча талдоолорунан көрүнөт. Элементардык сүйлөмдөр диссертациянын 3-бабынын 3.1, 3.3, бөлүмдөрүндө талданган. Элементардык сүйлөмдөрдүн грамматикалык табияты 3-бапта бөлүмдөрүндө анализге алынган. Ошону менен бирге эле изилдөөчүнүн материалдарды талдоодо, иликтеп изилдөөлөрдө кыргыз тилиндеги мол факты материалдарды кеңири пайдалангандыгын белгилөөгө болот.

7. Иштин жаңылыктары мешен чыгарылган натыйжаларынын ишенимдүүлүгү. Диссертацияда немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөр жана алардын грамматикалык табияты терең изилденген. Неми тилиндеги элементардык сүйлөмдөр жана алардын моделдери (3.2, 3.2, 3.4) жана кыргыз тилиндеги элементардык сүйлөмдөр (3.5) боюнча талдоолор - ынанымдуу. Илимий изилдөөлөр немис жана кыргыз тилдериндеги бай факты-материалдар аркылуу анализге алынган. Талдоолордон чыгарылган натыйжалар жана тыянактар ишенимдүү, ынанымдуу (1.5, 2.5, 3.5).

8.Алынган натыйжалардын илимий-практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыгын немис жана кыргыз тилдеринин синтаксистик түзүлүшүн изилдөөдө кеңири колдонсо болот. Ошону менен бирге бул изилдөө жаңы маалыматтык технологиялардын колдонмо системасын

лингвистикалык жактан камсыздоо үчүн синтаксистик параметрлерин аныктоодо; немис жана кыргыз тилдеринин грамматикасы боюнча колдонмолорду түзүүдө өзгөчө мааниге ээ. Жождордо немис жана кыргыз тилдеринде атайын курстарды алып барууда теориялык жана практикалык материал катары кызмат кыла алат.

9. Диссертациянын мазмунун, тыянактарын баалоо. Изилдөө автордун өзүнө таандык илимий стилде ишке ашкан. Темага жараша факты - материалдардын тандалып алынышы, материалдардын сыпатталышы жана талданышы талапка жараша ишке ашкан. Изилдөөлөрдүн негизинде ар бир баптын аягында чыгарылган тыянактар, жалпы корутундулар диссертациялык иштин натыйжаларын толук чагылдырат. Автореферат диссертациянын жалпы мазмунун чагылдыра алат.

10. Илимий, стилистикалык жана логикалык өзгөчөлүктөрү. Диссертанттын элементардык сүйлөмдөр боюнча изилдөөлөрү илимий стилде ишке ашкан. Диссертация жатык тил менен жазылган, окуганга жеңил. Элементардык сүйлөмдөрдүн изилдениши негизинен салттуу методдорду (сыпаттама, салыштырма методдору) колдонуу менен аткарылган. Немис жана кыргыз тилдериндеги элементардык сүйлөмдөрдүн грамматикалык жактан уюшулушу жана моделдери ырааттуу баяндалып, кеңири талдоого алынган.

11.Сын-пикир жана сунуштар.

Узбекова Самара Муратбековнанын 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча «Немис тилиндеги элементардык сүйлөмдөрдүн типологиясы (кыргыз тилиндеги сүйлөмдөр менен синхрондук салыштыруу)» деген темада филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясылык ишине төмөнкүдөй квалифиметрикалык матрица сунуштайбыз:

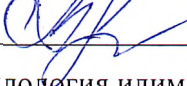
№	Баалоо параметри	10	9	8	7	6	Баары
1	Актуалдуулугу		9				9
2	Проблеманын изилдениш абалы жана изилдөөнүн жаңылыктары		9				9
3	Изилдөөлөрдүн теориялык жана методологиялык жактан маанилүүлүгү			8			8
4	Диссертациялык иштин практикалык мааниси				7		7

5	Изилдөөчүнүн алдыга коюлган проблеманын чечилишиндеги салымы		9			9
6	Эксперименталдык жана көргөзмө материалдары			8		8
7	Иштин жаңылыктары менен чыгарылган натыйжаларынын мааниси			8		8
8	Алынган натыйжалардын илимий-практикалык мааниси			8		8
9	Диссертациянын мазмунун, тыянактарын баалоо			8		8
10	Илимий, стилистикалык жана логикалык өзгөчөлүктөрү			8		8
						82

Негизги сын – пикирлер төмөнкүчө:

1. Диссертациянын 3 бапынын 3.4. пунктунда элементардык сүйлөмдөрдүн структуралык схемасы берилгенде ар бир схема жалаң гана немис тилинде келтирилген мисалдар менен тастыкталган, башкача айтканда кыргыз тилинде котормосу берилген эмес. Мисалдардын котормосу кыргыз тилинде берилгенде канчалык деңгээлде кыргыз тилиндеги сүйлөмдөрдүн моделине туура келери салыштырылып, изилдөө мындан да кызык жана толук болмок деп эсептейбиз.
2. Ошол эле 3 баптын 3.5 бөлүмүндө сүйлөмдүн семантикалык моделдери изилденген, тактап айтканда жалаң гана кыргыз тилиндеги сүйлөмдөрдүн моделдери берилген. Биздин сүнүш төмөнкүчө: ар бир баптын аталышы ошол баптын маңызына туура келиш керек жана диссертациянын негизги максатына ылайык, б.а. кыргыз жана немис тилиндеринде синхрондук салыштырып изилдөө туура болот.
3. Диссертациялык изилдөөдө кээ бир техникалык мүчүлүштөр кездешет жана кыргыз тилинин орфографиясына, грамматикасына туура келбеген кыргызча сүйлөмдөр - котормолор бар. Бирок булар диссертациялык иштин жалпы баалуулугуна шек келтирбейт.

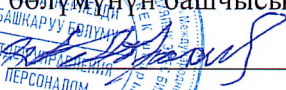
Жыйынтыктап айтканда, изденүүчү Узбекова Самара Муратбековнанын 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча «Немис тилиндеги элементардык сүйлөмдөрдүн типологиясы (кыргыз тилиндеги сүйлөмдөр менен синхрондук салыштыруу)» деген темада филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши КР ЖАКтын кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарына жооп берет. С.М. Узбекова филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражага татыктуу.

Расмий оппонент Тургунова Гулмира Амантайовна,
филология илимдеринин кандидаты, доцент,
«Кыргызстан Эл аралык Университети» окуу - илимий өндүрүштүк
комплексинин Лингвистика кафедрасынын башчысы

Филология илимдеринин кандидаты, доцент Тургунова Гулмира Амантайовнанын колун тастыктаймын.

«Кыргызстан Эл аралык Университети» ОИӨК персоналдык башкаруу
бөлүмүнүн башчысы

Абдрахманова А.Т.

2024-жыл.